

Ще осигурим ли просперитета на следващото поколение в България?

Становище на коалиция „За зелен рестарт“ по повод представянето на българския план за възстановяване и устойчивост по Механизма „Следващо поколение ЕС“.

Един от най-важните процеси след присъединяването на България в Европейския съюз беше обявен преди броени дни - изработването и прилагането на българския план по **Механизма за възстановяване и устойчивост след коронавируса „Следващо поколение ЕС“**. След месеци на липса на информация, прозрачност и публичен диалог, планът беше представен визуално ефектно, но остави много неизяснени съдържателни положения и редица пропуснати възможности. А именно от тях на практика зависи как ще бъдат използвани над 12 милиарда лева допълнителни директни инвестиции от ЕС в страната ни в следващите 6 години. И дали България ще се възползва от възможността за осъществяване на дълго отлагания зелен рестарт - преходът от силно ресурсоемка и въглеродно интензивна икономика към такава със стойност, базирана на знанието и работеща за възстановяване на баланса между човека и природата. Защото **„Следващо поколение ЕС“** може да бъде шансът ни за изпълнение на дълго отлагани реформи и истинска промяна на икономиката, обществото и бъдещето на всички в България.

Детайлите

Представянето на плана следва стриктно механизма на неговата изработка - без оповестяване към заинтересованите страни, без прозрачност в предварителните процеси и формиране на цели и с обявяване на кратко прессъобщение на сайта на Министерския съвет в 12 без 5 преди събитието. Същият модел, по който беше конструиран Съвета за Зелената сделка към Министерски съвет и по който този орган, натоварен със задачата да изработи плана, работеше и работи над половин година.

Отправената от вицепремиера г-н Томислав Дончев покана за участие в обществения диалог, включително и за критики, дава надежда за промяна на модела. Но само за кратко: до сблъскването с начина на провеждане на обществената консултация. Към момента няма изготвен или поне публично обявен механизъм извън 30-те дни публично допитване, няма критерии за оценка на предложенията, няма яснота кой ще оценява идеите и с каква експертиза ще разполага една евентуална комисия за подбор и оценка. Няма и яснота как становищата и препоръките на заинтересованите страни ще бъдат интегрирани в Плана и как ще бъдат спазени изискванията на европейските регламенти различните предложения да бъдат отразени и включени във финалния вариант на документа.

Ключови за изпълнението на наглед ефектни фрази и предложения в Плана, следващи стриктно европейската лексика, са публикуването на детайлите и включването на всички заинтересовани страни - процеси, които не са осигурени чрез настоящата формална

процедура по обществено обсъждане и набиране на предложения, както и чрез липсата на конкретика за ключови елементи от документа.

Планът

Представеният от правителството български план по механизма няма ясна национална визия за преодоляване на последствията от пандемията чрез изграждане на условията за следващото поколение България - зелена, устойчива, дигитална и справедлива. Формално тези определения присъстват в представения текст - чрез четирите части на документа „Иновативна България“, „Зелена България“, „Свързана България“ и „Справедлива България“. Но голяма част от предложените реформи и тяхната обосновка са на практика изработени преди кризата национални стратегии и планове, или попадащи в рамката на европейските фондове, без амбиция за нещо повече и нещо различно.

Липсва централна визия и мотив за превръщането на Ковид кризата в шанс за хората и икономиката. Липсва и фокусиране за справяне с причините на други настъпващи все по-явни и тежки кризи, като климатичната, което да помогне да се преодолеят и последствията от настоящата пандемия. Подход, който изцяло отсъства в предложения документ, а е в центъра на европейския диалог, в който България просто не участва.

Тъжната истина е, че климатичната криза дори не е спомената в представянето на плана като цел за преодоляване, макар че заявката е да се следват приоритетите на Целите за устойчиво развитие на ООН, а от там и рамката на Националната програма за развитие 2030 г. Промените в климата са термин, цитиран като обосновка за разходването на близо 4 млрд. лв. по две инфраструктурни направления и нищо повече. Освен това ключови аспекти като декарбонизация, кръгова икономика, опазване и възстановяване на биоразнообразието и устойчиво земеделие са необосновано negliжирани - със скромни предвидени средства от механизма, без разписан бюджет и/или с орязани цели, ограничаващи се до административни функции. За сметка на поставянето на свръх акцент на инфраструктурата. Инфраструктура без съдържание към нея, обаче, води не към следващо, а към предишно поколение развитие.

При цялостно запознаване с 60-страничния план се остава с впечатление за предлагане на проекти, основно приготвени за оперативните програми през новия програмен период (2021-2027), които в последния момента са насочени към **„Следващо поколение ЕС“**. Част от тези проекти са добри и страната има нужда от тях, но не става ясно какво налага финансирането им чрез **извънреден финансов инструмент** като **„Следващо поколение ЕС“**, а не чрез структурните фондове. Не става ясно как и защо те ще помогнат за изграждането на следващо поколение България, ако бъдат приоритетно подпомогнати от Механизма, а не изчакат „някой друг месец“ одобрение по оперативна програма. Не става ясно и какви са предложените 100 проекта, както и дали те се вписват в европейската и глобална рамка, а в българския контекст към кой са насочени те. Да напомним, че по време на представянето на плана г-н Дончев подчерта, че **„Следващо поколение ЕС“** - „не са

просто едни нови пари към оперативните програми, които ние трябва да усвоим“, но, за съжаление, рамката на представения План води до обратните изводи.

Зелено развитие или саниране на калпак

В частта „**Зелена България**“ изключително голяма тежест е дадена на санирането - подобряването на сградния фонд е един от седемте препоръчани от Европейската комисията приоритети при разработването на националните планове. Но това е само един приоритет. Констатираме, че, например, напълно отсъства целта „**ускоряване**“ - „приоритетен подход към ориентирани към бъдещето чисти технологии и ускоряване на разработването и използването на възобновяеми енергийни източници“. Тоест, липсва приоритетът, който, например, води до създаването на много нови и устойчиви във времето работни места и бизнес модели и който би следвало да е и генералната цел на Плана.

От почти 4.5 милиарда лв. за „**Зелена България**“ - 3.5 отиват за инфраструктура чрез 3 милиарда за саниране и 500 милиона за дигитална система в Електроенергийния системен оператор (ЕСО). Тези разходи са обявени като кръгова икономика, но на практика - не подпомагат системния преход в практиките, дейностите и производствения процес, което е необходимо с оглед на устойчивото възстановяване след коронавируса и повишаването на конкурентоспособността. Именно този процес трябва да доведе до реална трансформация и реформи в редица сектори, изразяващи се в нови икономически дейности, разчупващи монополните структури, и водещи до съвременни и устойчиви бизнес модели и нови зелени работни места. По никакъв начин не е споменато овластяването на гражданите да заемат активна роля в енергийната система, която да ни донесе повече сигурност, независимост и демократичност. Също така, по никакъв начин терминът „зелени“ работни места не присъства в представения документ, което ясно показва дефицит и осъзнаване на посоката на правителственото мислене за постигането на европейските и глобални цели, към които България ясно е потвърдила своя път на развитие.

Коалиция „**За зелен рестарт**“ не е против санирането стига то да отговаря на европейското законодателство и цели, тъй като моделът до момента е в обратна посока. Не сме и против изграждането на „умни“ енергийни мрежи, но искаме да припомним, че държавата трябва да следи спазването на договорите по отношение на тяхната модернизация и предвидените инвестиции в тази област, което на практика не се случва. Предвидените 500 млн. лв за дигитална трансформация на ЕСО, вероятно се необходими, но не отговарят на постигане европейските цели за възстановяване от пандемията и вероятно няма да се приемат като антикризисна мярка, а като нерегламентирана държавна помощ. Отделно, предвидените средства са за управлението на мрежата, а за модернизация и промяна на структурата, предвиждаща бъдещето на енергетика, базирана не на големи единични монополни енергопроизводители, а на малки и много на брой

децентрализирани производства, изцяло отсъства. Т.е. отново имаме пример за несъвместимост на българските планове с европейските цели.

В допълнение чрез Механизма за възстановяване не се вижда как България се справя с най-големия проблем у нас - енергийно бедните хора (термин без точна дефиниция в българското законодателство), които най-често разчитат на твърди горива и по който показател България е най-зле в целия Европейски съюз.

Още повече, енергийната ефективност не означава само изолиране на сгради - технологиите вече представят различни решения за това как нашите домакинства, бизнеси и общности да допринасят за производството на енергия, стига да имаме необходимите предпоставки като благоприятна инвестиционна и регулаторна среда. В допълнение, необходимо е да се обърне внимание на санирането като цялостен процес, включващ последващ мониторинг на постигнатите от дейността резултати и въвеждане на санкции, когато заложените на проектно ниво цели не бъдат постигнати.

За сметка на огромния бюджет за саниране, добрата и силно необходима идея за създаване на Фонд за декарбонизация е оставена без посочена финансова рамка и детайли и само със загатване за възможността от „**Следващо поколение ЕС**“ да се финансира този фонд. За съжаление, към тази цел отсъстват и основните проблемни и системни направления в сектор енергетика, като трансформация и реструктуриране на въгледобива. Няма нищо и за другите енергийни аспекти и решения в сектора, които са под обхвата и прицела на европейските аспекти и цели като ВЕИ и развитие на иновативни модели и решения в сектора, като водород например.

Наливането на средства за ремонти на сградния фонд без структурни „ремонти и реформи“ едва ли би довело до по-голям ефект за намаляване на въглеродните емисии от този на Националната програма за саниране. Поредното доказателство за липса на визия, разбиране на глобални тенденции и европейски цели.

Без визия и без достатъчно финансиране са оставени и ключовите елементи на „Зелена България“ - биологичното разнообразие и дигиталната трансформация на земеделието. С изключение на гръмкото заглавие и огромният процент от средствата се вижда, че намеренията са съвсем други. Въпреки че в документа се споменава тежкото състояние в тези сфери, не се предлагат защитни механизми за флората и фауната, базирани на дигитални решения или обучителни механизми за практиките и начините за преход към конкурентоспособно дигитално земеделие, щадящо уникалното ни природно богатство. Нещо повече, Планът предлага грешен подход за управление и екосистемно-базирани решения само за защитените територии, което трябва всъщност да стане модел за управление и планиране на всички човешки дейности на цялата територията на страната.

Зелена икономика и дигитална трансформация

Недостатъчно разгърната като цели и обсег на въздействие е и програмата „**Иновативна България**“, особено частта насочена към въвеждане на практики на кръговата икономика в предприятията. Тази мярка трябва да бъде в програмата „**Зелена България**“ и да бъде основна част от плана, за разлика от санирането. Защото именно тя дава механизмите за кръгов рестарт в индустрията.

Частта „**Интелигентна индустрия**“ от „**Иновативна България**“ признава проблемите, но не предлага ключови решения, защото основното перо от почти половин милиард лева в тази част е насочено към инфраструктура за индустриалните паркове. По този начин не се поставя акцент на знанието и на използването на иновативния потенциал на страната като път за изход от кризата. Подпомагането на иновативните предприятия може да създаде условия за смяна на портрета на българската индустрия и да разшири икономически границите на България - ключови аспект за постигане на устойчиво икономическо развитие. **Липсва дългосрочен и системен подход:** Планът може да постави началото на неговото, макар и закъсняло прилагане, чрез извършването на анализ на иновативния потенциал на страната по региони, целенасочена подкрепа на основата на този анализ, регламентиране на целеви политики ориентирани към стартиращи иновативни компании, въвеждане на обвързани с резултата мерки за използване на наличната научна инфраструктура, въвеждане модели за зелено финансиране, включително чрез създаване на целева програма към Фонда на фондовете.

Трябва да отбележим и наличието на няколко добри идеи в частта „**Иновативна България**“. Програмата за ускоряване на икономическото възстановяване и трансформация чрез наука и иновации с предложените три стълба е безспорно необходима мярка по плана. Особено добро впечатление прави третият стълб на програмата - за подпомагане процеса на създаване на цифрови иновационни хъбове на регионален принцип, включващи и финансиране за стартиращи и малки и средни и иновативни предприятия. Това перо може да бъде разширено в посока нуждите на икономиката на бъдещето за сметка на изграждането на индустриални паркове - процес, който може да бъде финансиран от оперативните програми, а не от **извънреден механизъм**.

Тази бележка се отнася и за други части от плана. Например, оборудването на STEM училищни стаи, изграждането на младежки центрове за физически срещи и обучения, както и ремонти на училища, детски градини и университетски кампуси са безспорно нужни мерки. Но чрез тези предложения ще бъде довършен процес по оперативните програми, както се признава в самия документ - ще бъдат включени учебни заведения, които досега не са били ремонтирани чрез структурните фондове.

Един от приоритетите на Европейската комисия за „**Следващо поколение ЕС**“ - **преквалификация и повишаване на квалификацията** остава на практика неизпълнен

чрез предложенията в плана. А това е ключов приоритет, защото включва „адаптирането на образователните системи, за да [се] подкрепят цифровите умения, образованието и професионалното обучение за всички възрасти.“

Нима няма нужда от изработването на специални дигитално-базирани учебни програми и интерактивни обучения/практики за работната среда на бъдещето - автоматизацията? Или дигитални уроци по зелено предприемачество в професионалните гимназии с интерактивно запознаване на учениците с последните световни тенденции, така че те да бъдат готови за зелена и синя икономика? Нима подобни програми не подготвят учениците по-добре за справяне с последиците от коронавируса и не се нуждаят от извънредно и приоритетно финансиране?

И не само. В плана, държавата признава, че **10% от учениците са на практика изпаднали от дистанционното обучение** по време на затварянето на училищата на пролет, защото са нямали устройства или интернет достъп. Справянето с това предизвикателство е задача на Механизма за възстановяване, защото изпадането на ученици в този важен момент на преход ще създаде структурни дефекти в бъдеще чрез маргинализирането на част от новото поколение на България, което няма да има достатъчно развити ключови компетенции.

Часът на България

„**Следващо поколение ЕС**“ е възможност за трансформация на ключови аспекти в обществената и икономическата система в страната ни. Това е часът на България, ако перифразираме определението на председателя на Европейската комисия за „**Следващо поколение ЕС**“. Възможност, към която ЕС ясно отправи послания и препоръки какво България е необходимо да направи като реформи в различни сектори и сфери на икономиката.

България има потенциала да бъде лидер, а не догонваща страна. Днес успехът на една страна се основа на нейния човешки потенциал. Нека да инвестираме в следващото поколение на България. България е част от „зеленото сърце“ на Европа и след хората това е наше основно национално богатство и повод за гордост.

Затова от коалиция „За зелен рестарт“ настояваме за:

- Създаване на национална визия към плана, която да задава ясни цели за следващите 6 години, по време на които ще действа механизмът „**Следващото поколение ЕС**“ с ясна и конкретна обвързаност към **Целите за устойчиво развитие**;
- Изграждане на модел за генериране на идеи и проекти за реализиране, отчитайки всичките идеи, които могат да дойдат от хората и бизнеса. Моделът - „100 проекта от институциите“ не е това, което трябва да се случва;

- Създаване на критерии за подбор и междинна оценка на проектите, сравнявайки ги с други проекти и при техния избор;
- Създаване на ясна и обоснована методология за цялостна оценка на плана и резултатите от неговото осъществяване след завършването на неговото прилагане;
- Включване на всички заинтересовани страни в тези процеси, включително представители на иновативния бизнес, учени, граждански организации и научни звена.

Но не само. Настояваме и за следните спешни мерки в кратък срок:

- Обявяване на параметрите на процеса по публична консултация на плана. Как предложените мерки, посоки и цели ще бъдат взети предвид от страна на държавните органи;
- Обявяване на критерии за оценка на предложенията, и то извън стандартите. Например, как даден проект ще ни позволи да бъдем климатично неутрални, спрямо друг. Как да съхраним природната среда с конкретния проект или как се създават нови зелени работни места, или как се справяме с енергийната бедност;
- Обявяване на Комисия за оценка, на механизма и критериите за подбор на членовете ѝ, както и включване на представители извън държавните структури;
- Провеждане на кампания за публичната консултация и предоставяне на възможността на всяка заинтересована страна да участва в нея;
- Провеждане на открити, публични формати на диалог с всички заинтересовани страни по плана, включително иновативни малки и средни и стартиращи компании, учени, граждански организации;
- Създаване на механизъм за изпълнение на плана, когато бъде одобрен от Европейската комисия;
- Създаване на механизъм за контрол при изпълнение на плана чрез прозрачност и механизъм за участие на бизнес, учени и граждански организации.
- Създаване на лесно разбираем и нагледен онлайн инструмент какви са препоръките за реформи на ЕК от последните два доклада за реформи към България и как всяка една мярка и проект, предложени от българското правителство в Плана за възстановяване ще отговаря на тези реформи, защото без изпълнението и случването на тези реформи България няма да може се възползва от допълнителните безвъзмездни и заемни средства за справяне с последиците от пандемията.

В доказателство на посочените тези и твърдения коалиция „За зелен рестарт“ прилагаме като приложение и нашето становище към позицията на България в рамките на срещата на Съвета на министрите на околна среда, провела се на 23 октомври 2020 г., където България остана единствена държава членка, отказваща да подкрепи Европейския климатичен закон и приемане на по-високи цели за 2030 г., което да гарантира постигането на неутралност по отношение на климата до 2050 година.

С уважение:

Саша Безуханова, Основател и Председател на Борда на MOVE.BG

Веселина Кавръкова, Изпълнителен директор, WWF България

Деница Петрова, Ръководител на „Грийнпийс“ - България

**Светослав Стойков, Съосновател и Председател на Управителния съвет на
“Институт Кръгова Икономика”**